

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Стаття присвячена вивченню поглядів В. О. Сухомлинського на проблему професійного саморозвитку майбутніх учителів. Дається визначення понять "саморозвиток" і "самоосвіта", формулюється мета самоосвітньої діяльності вчителя. Акцентовується увага на ролі директора школи при супроводі цього процесу.

Ключові слова: вчитель, саморозвиток, самоосвіта, педагогічна спадщина, В. О. Сухомлинський.

Сучасний етап інноваційного розвитку освіти в Україні серед пріоритетних завдань державної політики визначає вимоги до особистості майбутнього вчителя, його професійної діяльності. Основою нової парадигми освіти є створення сприятливих умов для самореалізації кожної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем. Перспективи розвитку сучасної освіти, роль педагога в її модернізації відображені у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. Провідним завданням визначено "забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними задатками, здібностями, потребами на основі навчання упродовж життя" [5]. Це, зокрема, стосується й фахової підготовки майбутнього вчителя, формування професійної спрямованості якого відбувається у тісному взаємозв'язку з формуванням його особистості, яке є безперервним цілісним процесом розвитку й саморозвитку [6], [3].

Різні аспекти професійного саморозвитку вчителя, його педагогічної майстерності, вдосконалення технологій навчання майбутнього фахівця вивчали І. Дереза, О. Дубасенюк, С. Єлканов, І. Зязюн, В. Кан-Калік, Л. Коробка, В. Вітюк, Ю. Рева, О. Остапчук, М. Морозова, Г. Топчій та ін. Проблему саморозвитку майбутнього педагога у своїх дисертаційних дослідженнях розглядали в різних аспектах С. Кубрак (педагогічні умови професійного саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю засобами інформаційних технологій), М. Костенко (педагогічні умови професійно-творчого саморозвитку майбутнього вчителя), О. Химченко (культурний саморозвиток майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін) та ін.

Актуальність професійної підготовки майбутнього вчителя у сучасних вищих педагогічних навчальних закладах зумовлена необхідністю подолання наступних суперечностей: між необхідністю у формуванні в студентів здатності до саморозвитку та недостатньою увагою навчального закладу до цієї проблеми; між об'єктивною потребою якісного перетворення процесу навчання майбутнього вчителя й існуючими традиційними класичними методами навчання; між зростаючим попитом практичної реалізації процесу саморозвитку студентів і відсутністю достатнього теоретичного та технологічного забезпечення.

Для подолання вказаних суперечностей, виявлення доцільних шляхів підвищення педагогічної майстерності вчителя актуальним є звернення до надбань історико-педагогічної науки, доробку вітчизняних учених, їх конструктивне вивчення з метою вдосконалення й підвищення якості освіти. У цьому контексті особливої актуальності набувають теоретичні розробки і практичний досвід видатного педагога Василя Олександровича Сухомлинського (1918–1970).

Значний вклад у вивчення педагогічного досвіду В. О. Сухомлинського внесли вітчизняні вчені І. Бех, А. Богуш, М. Богуславський, А. Борисовський, М. Вашуленко, Г. Волков, В. Кузь, М. Мухін, В. Риндак, О. Савченко, О. Сухомлинська, В. Федяєва та ін. Деякі аспекти самоосвітньої діяльності вчителя в педагогічній спадщині видатного педагога-гуманіста були в полі зору М. Антонця, С. Білецької, Л. Бондар, В. Бутенка, В. Василенко, Н. Василенко, А. Луцюка, А. Розенберга, Л. Сіднева, М. Сметанського, К. Юр'євої та ін. Педагогічні новації Василя Олександровича впроваджуються у практику далекого і близького зарубіжжя, зокрема в Австралії, Греції, Китаї, Німеччині, Польщі, Росії, США.

Численні наукові дослідження, розкриваючи багатогранність педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського, не розглядали проблему саморозвитку майбутнього вчителя як окремо наукову. Отже, актуальність, недостатній ступень дослідженості проблеми, необхідність переосмислення історичного досвіду в умовах сьогодення та можливість його творчого використання в роботі сучасних загальноосвітніх навчальних закладів і спонукали до наукової розвідки згаданої теми.

Працюючи директором Павлівської середньої школи Онуфріївського району Кіровоградської області, Василь Олександрович організував педагогічний експеримент у сільській школі, що ґрунтувався на повсякденному спілкуванні вчителя з учнями. Результати цього експерименту знайшли відображення в його педагогічній спадщині.

Поняття "професійний саморозвиток учителя" В. О. Сухомлинський розглядав у світлі загальних понять, а саме розвиток особистості, саморозвиток людини. З погляду філософії розвиток є загальною властивістю матерії і свідомості. Він характеризується водночас трьома ознаками: безповоротністю, спрямованістю і закономірністю змін, що відбуваються в об'єкті, який розвивається. Слід зазначити, що

взагалі у 50-60-ті роки ХХ ст. ідея саморозвитку у психічному житті людини була піднесена до рівня провідної ідеї сучасної психології (А. Г. Ковальов, О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн) [14, с. 11].

Так, психологи, визначаючи поняття "розвиток людини", прийшли до спільної думки, що це "складний інволюційно-еволюційний поступ, у ході якого відбуваються прогресивні й регресивні, інтелектуальні, особистісні, поведінкові, діяльнісні зміни в самій людині", і тлумачать його як процес збагачення діяльнісних здібностей та інших особистісних якостей людини у процесі різних видів її цілеспрямованої діяльності [2, с. 7].

Науковці розглядають поняття "професійний саморозвиток" як динамічний та неперервний процес самопроєктування особистості, що характеризується зростанням, становленням, інтеграцією та реалізацією професійно значущих особистісних рис і здібностей, професійних знань та вмінь; активне якісне перетворення людиною свого внутрішнього світу [4, с. 211]. Саморозвиток особистості завжди відбувається в ситуаціях цілеспрямованої орієнтації на навчальну чи професійну діяльність та реалізацію мети цієї діяльності.

В таких ситуаціях формуються якості суб'єкта, які є відображенням взаємозв'язків особистісних характеристик і зовнішніх соціальних факторів – вимог до фахівця, стимулів особистісного та професійного розвитку особистості, формування рис і якостей, найбільш адекватних конкретним формам поведінки і діяльності. Саморозвиток також визначають як тенденцію до саморозкриття творчого потенціалу людини, як цілеспрямовану самозміну щодо максимального духовно-морального та діялісно-практичного самозбагачення, саморозгортання і самоздійснення [1].

Саморозвиток особистості включає в себе особистісне та професійне самовдосконалення, коли людина на певних етапах свого розвитку починає усвідомлювати необхідність здійснення певних самозмін, досягнення поставлених цілей. Отже, саморозвиток – це специфічний індивідуальний педагогічний процес. Унікальність його в тому, що і суб'єкт, і об'єкт виховання – це та сама особа. Це зумовлює особливий характер організації, змісту, методики роботи над собою. Незважаючи на соціальну зумовленість, саморозвиток є глибоко індивідуальним процесом, який залежить від ступеня виразності внутрішніх передумов.

Становлення та генеза поглядів Василя Олександровича на проблему саморозвитку майбутнього вчителя відбувалися на основі глибокого вивчення історико-педагогічної, філософської, наукової, педагогічної, психологічної та методичної літератури, досвіду відомих учителів-методистів та завдяки власній педагогічній практиці в Павлівській середній школі. Зазначимо, що видатний педагог виділяв два напрями саморозвитку особистості: самовиховання (виховання волі, якостей, рис характеру, певної поведінки) та самоосвіта (розумове виховання, інтелектуальне зростання, нагромадження знань).

Головна мета самовиховання – досягнення згоди із самим собою, знаходження сенсу життя, самоактуалізація і самореалізація потенційних можливостей, природних здібностей та активне самоутвердження в суспільному житті. Основною метою самоосвітньої діяльності педагог вважав підвищення ідейно-теоретичного рівня вчителя, поглиблення знань у галузі профільних предметів, оволодіння досягненнями педагогічної науки і практики, психології та конкретної методики, підвищення загальної культури вчителя, тобто озброєння педагога всебічними знаннями для поліпшення його творчої професійної діяльності.

Уперше деякі аспекти організації підготовки вчителів до науково-методичної та самоосвітньої діяльності Василь Олександрович обґрунтував у своєму дисертаційному дослідженні на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук "Директор школи – керівник навчально-виховної роботи" (1955). Надалі ці питання набули розвитку в працях "Директор і вчитель" (1957), "Педагогічний колектив середньої школи" (1958), "Система роботи директора школи" (1959), "Листи до сина" (1967), "Павлівська середня школа" (1969), "Методика виховання колективу" (1971) "Розмова з молодим директором школи" (1973), "Сто порад учителів" (1976) та ін.

Окремі ідеї та положення видатного педагога з проблеми самоосвіти вчителя звучали на сторінках періодичних видань. Так, у газеті "Кіровоградська правда" цій проблемі він присвятив перші свої статті: "Завідуючий навчальною частиною школи" (1946), "Майстерність" (1949), "В тісному зв'язку з практикою" (1949), "Школа – вогнище освіти й освіченості" (1969) та ін. Пізніше його статті, зокрема "Забезпечення наступності в навчанні" (1953), "Річний план роботи школи" (1953), "Педагогічні читання в Москві" (1955), "Директор школи – організатор педагогічного колективу" (1958), "Етюди про комуністичне виховання" (1967), "Поради вчителю" (1969), "Щоб знання ставали переконаннями" (1971) та ін., друкувались у журналах "Радянська школа" та "Народное образование".

У своїй статті "Залежить тільки від вас (Лист завтрашньому вчителю)" (1967 р.) Василь Олександрович, звертаючись до майбутніх вчителів, зазначає: "Навчання – це не перекладання знань з голови педагога в голову учня. Навчання – це насамперед живі людські відносини між педагогом і дітьми" [8, с. 284]. Видатний педагог пропонує професійним кредом кожного вчителя зробити слова Генріха Гейне "Кожна людина – це світ, який із нею народжується й помирає. Під кожним надгробком лежить всевітня історія" [там само].

У контексті нашого дослідження також заслуговує пильної уваги праця В. О. Сухомлинського "Листи до сина" (1967). У ній, розмірковуючи над проблемою самовиховання, даючи поради власному синові, він писав: "умій змусити себе працювати, ставити мету, досягати її" [10, с. 610]. Слід зазначити, що поради стосовно самостійної праці, "як економно й розумно" використовувати час, є універсальними і для студентів, і для вчителів-практиків. Вони відображають погляди Василя Олександровича на цей процес. Звертаючись до сина, він пише: "Умій створювати собі внутрішні стимули. Багато чого в

розумовій праці не настільки цікаве, щоб виконувати його з великим бажанням. Нерідко єдиним стимулом є лише т р е б а. Починай розумову працю саме з цього. Умій зосередитися на тонкощах теорії, зосередитися такою мірою, щоб т р е б а поступово перетворилося на х о ч у. Найцікавіше завжди залишай на кінець роботи" [там само].

В. О. Сухомлинського, як показує дослідження його педагогічної спадщини, глибоко хвилювало те, що випускники вищих педагогічних закладів, майбутні вчителі, часто недостатньо глибоко знають свій предмет, а іноді взагалі не володіють навичками педагогічної праці. Неодноразово педагог-новатор зазначав, що "молоді вчителі повинні виховувати любов до повсякденної настирливої самостійної праці, – якість, без якої неможлива педагогічна діяльність" [11, с. 4].

Висуваючи суворі вимоги до вищих педагогічних закладів, Василь Олександрович був глибоко переконаний, що підготовка кадрів, курсова підготовка та перепідготовка вчителів можуть дати лише необхідний мінімум наукових, педагогічних, психологічних і методичних знань. Тому роль та значення саморозвитку вчителя безперервно зростають. Саме якість власної освіти має спонукати майбутнього вчителя до самоосвітньої діяльності.

Особливо важливим при цьому є розуміння ним того, що неможливо навчати інших, а самому обмежуватися колом знань, набутих ще в інституті. Педагогічна теорія та передова практика вчителів, як стверджує вчений, свідчать про те, що догматично, раз і назавжди встановленої схеми, форми уроку не може бути [7, с. 2]. Саме тому знання педагога повинні постійно вдосконалюватися завдяки самоосвіті. Тільки в такому разі вони не втратять своєї сили та виховної здатності.

Великого значення у своїй педагогічній діяльності В. О. Сухомлинський надавав становленню молодого вчителя, організації його самоосвітньої діяльності. Він розглядав цей процес як складний та багатоаспектний, що передбачає застосування здобутих молодим спеціалістом у навчальному закладі теоретичних знань; перші практичні спроби організації навчально-виховної роботи; поступове набуття власного педагогічного досвіду.

Життя розвивається настільки динамічно, що здобуті знання швидко стають "застарілими". Саме тому знання, вміння та навички, яких майбутні педагоги набувають у вищих навчальних закладах, мають бути, як наголошував В. О. Сухомлинський, лише важливим та необхідним фундаментом для їхньої творчої самостійної діяльності. Адже, на який би високий рівень не була поставлена підготовка спеціалістів у педагогічних навчальних закладах, потрібна їх перепідготовка в інститутах удосконалення вчителів [9].

Неодноразово Василь Олександрович наголошував, що педагогічна діяльність на сучасному етапі розвитку суспільства висуває перед учителем таку кількість проблем, розв'язати які здатна не просто педагогічно освічена людина, а людина, котра в стінах навчального закладу та в подальшій практичній діяльності прагне шукати і знаходити відповіді на будь-які питання самостійно, порівнюючи свої думки та педагогічні дії з досвідом роботи своїх колег. Здобуваючи знання в педагогічному вищому навчальному закладі, майбутній учитель насамперед оволодіває загальними знаннями про закономірності педагогічного процесу.

Слід зазначити, що педагогічна теорія та практика постійно розвиваються і вдосконалюються, тому змінюються і шляхи, форми та методи розв'язання багатьох педагогічних питань шкільного життя. Усе це ставить педагога-початківця, а іноді й досвідченого вчителя перед такими проблемами, котрі навчальна програма, якою досконалою вона б не була, врахувати не може. А вчитель завжди має бути ерудованою людиною, постійно оволодівати новітніми досягненнями науки та культури, педагогіки та психології, методики навчання і виховання, бути в руслі найголовніших подій політичного, економічного й соціального життя країни.

В. О. Сухомлинський наголошував, що молодий учитель, на відміну від молодих спеціалістів інших професій, не може бути "початківцем", бо в нього "такі самі учні й такі ж обов'язки, як і в досвідченого колеги. З перших днів, з перших своїх уроків та позакласних заходів він несе відповідальність за освіту та виховання своїх учнів" [11, с. 8].

Василь Олександрович звертав увагу на недостатній рівень підготовки майбутніх учителів до роботи з батьками, проведення позакласних і позашкільних заходів, опрацювання додаткової літератури під час підготовки до уроків і саме на це радив їм спрямувати самоосвітню діяльність. "Можна заперечити: для чого вчителю знати те, що не вивчається на уроках і не стикається безпосередньо з матеріалом, який вивчається в середній школі? Для того, щоб знання шкільної програми було для вчителя азами, азбукою його кругозору. Коли його кругозір незмірно ширший від шкільної програми, лише тоді він справжній майстер, художник, поет педагогічного процесу", – зазначав видатний педагог [12, с. 450].

Вивчення архівних матеріалів, документації Павлівської середньої школи та спогадів колег видатного педагога доводить, що він теоретично обґрунтував та експериментально перевіряв у роботі керованої ним школи питання самоосвітньої діяльності вчителя, спрямованої на його професійний саморозвиток. Необхідність саморозвитку педагога, на думку В. О. Сухомлинського, зумовлена тим, що дитина як об'єкт навчання та виховання весь час змінюється: "повсякчас змінюється, завжди новий, сьогодні не той, що вчора" [13, с. 421]. Отже, вчитель повинен постійно шукати шляхи та засоби для максимального удосконалення своєї діяльності.

Окремої уваги, на думку вченого, заслуговує питання про готовність педагога здійснювати самоосвітню діяльність. Проведений нами аналіз педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського свідчить, що в Павлівській середній школі визначальна роль відводилася таким компонентам готовності вчителя до самоосвіти, як: когнітивний (базова культура особистості, професійні знання, вміння їх застосовувати); організаційний (уміння добирати джерела пізнання й форми самоосвіти); морально-вольовий

(допитливість, критичність, працездатність); мотиваційний (усвідомлення особистої і суспільної значущості неперервної самоосвіти).

Головними характеристиками професійного саморозвитку вчителя В. О. Сухомлинський вважав такі: рівень та якість організації самоосвіти (усвідомлення вчителем потреби безперервної самоосвіти та її здійснення, змісту і якості роботи над фаховою, методичною, психолого-педагогічною літературою); методична робота (дидактико-методичне забезпечення викладання фахового предмета, оволодіння ефективними методами викладання, наявність власних методичних розробок, застосування ефективних методів і прийомів навчання учнів); вивчення передового педагогічного досвіду (обізнаність учителя з передовим педагогічним досвідом, критичне ставлення до нього, творче впровадження); використання досягнень науки (обізнаність учителя з досягненнями психолого-педагогічної науки та їх використання у практичній діяльності); експериментально-дослідна робота педагога (участь в експериментальній роботі, що проводять науковці, власні дослідження).

Слід наголосити, що важливу роль у продуктивній організації самоосвіти вчителя (і насамперед молодого) В. О. Сухомлинський відводив керівникові школи. Адже уважне вивчення директором школи особистості вчителя, його ідейно-політичного, педагогічного, методичного та соціального досвіду, загального та культурного світогляду дасть йому змогу своєчасно допомогти педагогу у плануванні та здійсненні самоосвітньої діяльності, запобігти всіляким недолікам і помилкам на уроці. Тому, на переконання Василя Олександровича, саме директор має створювати такі умови праці, щоб учитель почувався впевнено, розширював свій педагогічний досвід і прагнув продовжувати самоосвітню діяльність.

Проведене дослідження дає можливість виокремити низку завдань, котрі видатний педагог ставив перед собою як директор школи для стимулювання професійного саморозвитку майбутнього вчителя. Це, зокрема, такі: застосування внутрішніх і зовнішніх стимулів у визнанні професійного самовдосконалення вчителів; переорієнтація методичної роботи школи на стимулювання професійного саморозвитку вчителів; надання практичної допомоги вчителям у реалізації ними творчих і новаторських підходів до організації педагогічного процесу; впровадження інноваційних на той час форм і методів самоосвітньої діяльності з метою залучення вчителів до науково-дослідної роботи в школі.

Результатом такого підходу стало створення у Павлівській школі творчого педагогічного колективу однодумців, у якому високо цінувалась індивідуальна неповторність кожного вчителя та реалізувалась спільна мета самоосвітньої діяльності. Вона була спрямована на пошук оптимальних форм трансформування наукових ідей і перспективного педагогічного досвіду в практику роботи школи та зовнішнє і внутрішнє стимулювання професійного самовдосконалення вчителів.

Отже, історіографічний пошук показав, що проблема саморозвитку майбутнього вчителя як одна із провідних і водночас дискусійних завжди перебувала у центрі уваги дослідників. Вагоме місце вона посідала і в спадщині В. О. Сухомлинського. Проведене дослідження вносить багато корисного у вирішення проблеми саморозвитку майбутнього вчителя. Ця стаття дає відповіді на усі запитання, та не розв'язує всі завдання, пов'язані із цим процесом. Так, вкрай важливими, на нашу думку, залишаються питання розвитку професійних здібностей та формування індивідуального педагогічного стилю молодого вчителя. Отже, саме за цими напрямками варто продовжувати наукові розвідки.

Використані джерела

1. Деркач А. А. Акмеологическая культура личности: содержание, закономерности, механизмы развития / А. А. Деркач, Е. В. Селезнёва. – М. : Изд-во Москов. психолого-социального ин-та; Воронеж : Изд-во НПО "МОДЭК", 2006. – 496 с.
2. Кондратьев П. В. Особенности и факторы саморазвития личности учителя на этапах зрелого возраста : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / П. В. Кондратьев; Москов. психол.-социал. ин-т. – М., 2007. – 26 с.
3. Мирончук Н. М. Професійно-особистісний саморозвиток майбутнього педагога: сутнісні характеристики та шляхи формування / Н. М. Мирончук // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – Київ, 2013. – Випуск 76. – С. 209–214.
4. Митина Л. М. Психология развития конкурентоспособной личности / Л. М. Митина. – М. : МПСИ ; Воронеж : МОДЭК, 2002. – 400 с.
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. [Електронний ресурс]. – режим доступу : http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf.
6. Професійний саморозвиток майбутнього фахівця : монографія / За ред. В. А. Ковальчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 204 с.
7. Сухомлинский В. О. Анализ урока. Материалы к кандидатской диссертации / В. О. Сухомлинський // Центральный державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 5097, оп. 1, спр. 1, 31 арк.
8. Сухомлинський В. О. Залежить тільки від вас (Лист завтрашньому вчителю) / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: в 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 284–288.
9. Сухомлинский В. О. Изучение, обобщение и распространение опыта учителей в средней школе (Из опыта работы Павлышской средней школы) / В. О. Сухомлинський // Центральный державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 5097, оп. 1, спр. 286, 57 арк.
10. Сухомлинський В. О. Листи до сина / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: в 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 585–657.
11. Сухомлинский В. О. Лучше готовит учителей / В. О. Сухомлинський // Центральный державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 5097, оп. 1, спр. 344, 207 арк.

12. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: в 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 4. – С. 393–626.
13. Сухомлинський В. О. Сто порад вчителю / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 2. – С. 419–654.
14. Тихонова Т. В. Педагогічні умови професійного саморозвитку майбутнього вчителя інформатики: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Т. В. Тихонова; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2001. – 21 с.

Гергуль С. Н.

В. А. СУХОМЛИНСКИЙ О ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ САМОРАЗВИТИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Статья посвящена изучению взглядов В. А. Сухомлинского на проблему профессионального саморазвития будущих учителей. Дается определение понятиям "саморазвитие" и "самообразование". Акцентируется внимание на роли директора школы при сопровождении данного процесса.

Ключевые слова: учитель, саморазвитие, самообразование, педагогическое наследие, В. А. Сухомлинский.

Gergul S. M.

V. O. SUKHOMLYNSKYI'S IDEAS ABOUT PROFESSIONAL SELF-DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS

The present stage of an innovative development of education in Ukraine defines the requirements to the identity of future teacher, his professional activity among priority tasks of the state policy. The basis of the new education paradigm is to create favourable conditions for self-realization of each personality who is capable of self-education and self-development, is able to think critically, to use the acquired knowledge and abilities for creative problem solving, strives to improve one's own life and the life of the country.

The importance of future teacher's professional training at a modern pedagogical university results from the need to overcome the following contradictions: between the need to form students' ability for self-development and the lack of attention to this problem on the part of the educational establishment; between objective need for a qualitative transformation of the future teachers' training process and the existing traditional classical methods of training; between the growing demand for practical realization of students' self-development process and the lack of sufficient theoretical and technological support.

In order to overcome the existing contradictions, to identify expedient ways of developing teaching skills it is urgent to appeal to the achievements of historical and pedagogical science, to the works of national scholars, to constructive studying them in order to improve the quality of education. In this context theoretical works and practical experience of the outstanding pedagogue Vasyl Oleksandrovych Sukhomlynskyi (1918-1970) are especially relevant.

V. O. Sukhomlynskyi considered the concept 'teacher's professional self-development' in the light of the general concepts, namely the development of the personality, and self-development of the person. The outstanding pedagogue singled out two ways of personal self-development: self-discipline (will, character, certain behavioural training) and self-education (mental education, intellectual growth, accumulation of knowledge).

The main purpose of self-development is to achieve harmony with oneself, to find the meaning of life, self-actualization and self-realization of potential, natural endowments and active self-affirmation in social life. Vasyl Oleksandrovych considered the main objective of teacher's self-education to be improving their ideological and theoretical level, extending their knowledge of core subjects, mastering the achievements of the pedagogical theory and practice, psychology and specific methodology, increasing teacher's general culture, in other words, providing the teacher with deep knowledge in order to improve their creative and professional activity.

According to the scientist, special attention should be paid to the problem of teacher's willingness to self-education. The undertaken analysis of V. O. Sukhomlynskyi's pedagogical heritage shows that in Pavlysh secondary school the determinant role was assigned to such components of teacher's willingness to self-education as cognitive (general person's culture, professional knowledge, the ability to use it); organizational (the ability to select sources of knowledge and forms of self-education); moral and volitional (curiosity, criticality, industry); motivational (awareness of personal and public significance of continuous self-education).

Key words: a teacher, self-development, self-education, pedagogical heritage, V. O. Sukhomlynskyi.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2015